
HERAK VRANEŠ

rodonadželnik plemena Vraneši

Veselin Konjević

Herak Vraneš is undoubtedly the most important person from the past of the today Vraneš Valley. He lived in the second half of the 15th and beginning of the 16th centuries. There are few personalities in the history of Montenegrin clans that left such a strong impression in their country like Herak Vraneš did: he was the first duke and founder of the Vraneši clan, and later the entire region got name after him – Vraneš. He also enjoyed great trust of the Ottoman authorities who gave him the areas of Popovo Polje and Trebinje to run.

Herak Vraneš je nesumnjivo najznačajnija ličnost iz prošlosti današnje Vraneške doline.¹ Živio je u drugoj polovini XV i početkom XVI vijeka. Malo je ličnosti u istoriji crnogorskih plemena koje su ostavile tako snažan pečat u svom kraju kao što je

¹ Područje Vraneške doline obuhvata predio koji ima dva mjesna centra – Tomaševo i Pavino Polje. To je područje od Slijepča Mosta do Kovrena, odnosno do granice Bjelopoljske sa Pljevaljskom opštinom. Vraneškom dolinom protiče rijeka Ljuboviđa, po kojoj je, kako se vjeruje, dobila naziv i srednjevjekovna župa Ljuboviđa. O ranijoj prošlosti tog kraja, prije postanka župe Ljuboviđa, nema pouzdanijih i preciznijih podataka. Sasvim izvjesno je da je taj prostor, u vrijeme Dukljanske kraljevine Vojislavljevića, pripadao oblasti Podgorja, odnosno župi *Debreca*. Naime, pop Dukljanin u svojoj knjizi

Herak Vraneš: on je prvi knez i rodonačelnik plemena Vraneši, a po njemu je, kasnije, i čitav kraj dobio ime – Vraneš. On je uživao i veliko povjerenje osmanskih vlasti, pa je dobio na upravu Popovo Polje i Trebinje. Koliki je ugled uživao i u širem okruženju govori i podatak da su ga dubrovačke vlasti dočekivale sa svim počastima dostojnim u to vrijeme hercegovačkog sandžak-bega – slali su mu u susret dvojicu poklisara (izaslanika) sa darovima i novcem da ga umilostive. Njegov sin, Ibrahim, prvi je islamizirani mještanin i jedan od prvih konvertita na području današnje Crne Gore. Od tog Ibrahima, kako smatraju historičari, vodi porijeklo i znamenita begovska porodica Ljubovići. U vezi sa Herakom Vranešom ispredali su se i još se ispredaju brojne legende i mitovi: o njegovoj moći i uticaju kod sultana, njegovim posjedima i bogatstvu, njegovom porijeklu i potomcima i sl.

Kraljevstvo Slovena, nabraja jedanaest župa u Podgorju: Onogošt, Morača, Komarnica, Piva, Gerico/Gacko, Nevesinje, Guisemo/Gusinje, Kom, Debreca, Nerenta i Rama. Deveta dukljanska župa - *Debreca*, koju Radosav Rotković ubicira kao Dabar na Limu, smještena je bila u središnjem dijelu Polimlja i Potarja, pa je, sasvim izvjesno, u njen sastav ulazilo i područje današnje Vraneške doline. Radoslav Rotković smatra da je ova župa bila sjeverna granična oblast Kraljevine Vojislavljevića prema Raškoj. R. Rotković: *Kraljevina Vojislavljevića*, 108. Tanasije Pejatović smatra da je i područje Pljevalja spadalo u župu *Debreca*. T. Pejatović: *Srednje Polimlje i Potarje*, reprint izdanje, Pljevlja 1986, 47.

Nekadašnje Šahoviće je nakon Drugog svjetskog rata (1952. godine) preimenovano u Tomaševo - po narodnom heroju Tomašu Žižiću, koji je bio jedan od organizatora Ustanka 1941. godine u tom kraju. Šahoviće je dobilo ime po brojnom muslimanskom bratstvu Šahovići, koje je, do 1924 godine, u značajnom broju naseljavalo to mjesto. Pretpostavlja se da se ranije zvalo Ljubović, po istoimenoj rijeci Ljubovići, te da je bilo sjedište srednjovjekovne župe (kasnije nahije) Ljuboviđa. Šahoviće je, tokom druge polovine 19. vije-

Zeta (Crna Gora) uoči i tokom osmanlijskog osvajanja na Balkanu

U vrijeme prodiranja Osmanlija na Balkan, krajem 14. i početkom 15. vijeka, Zetom (Crnom Gorom) upravljala je (druga po redu) dinastija Balšića (od 1360. do 1421. godine). Balšići su u vrijeme vladavine Nemanjića Zetom bili jedna od najmoćnijih vlastelinskih porodica. Poslije smrti cara Dušana (1355) postaju najmoćniji oblasni gospodari. Država Balšića, sedamdesetih godina 14. vijeka, prostirala se od donjeg toka rijeke Maće do Dubrovnika, i od Lovćena do Prizrena. U posjedu Balšića bili su svi primorski gradovi osim Kotora (Ulcinj, Bar, Budva, Cavtat), te Lješ, Danj, Drivast, Podgorica, Prizren, Peć. Granica države Balšića na sjeveru nije prelazila liniju Budoš-Maganik-Komovi-Mokra planina.

Rodonačelnik te dinastije je Balša I, koji je imao tri sina: Stracimira (umro 1372), Đurađa I (umro 1378) i Balšu II (poginuo

ka, sve do balkanskih ratova, bilo sjedište novoformirane turske kaze (sreza) Donji Kolašin. Nema pouzdanih podataka kada je to bratstvo (Šahovići) koje se, zajedno sa brojnim drugim, iselilo 1924. godine, naselilo područje dašnjeg Tomaševa. Šahovići (bratstvo) se pominju u 17. i 18. vijeku u Kučima, u oblasti Nikšića i u oblasti Herceg Novog.

O prošlosti područja koje obuhvata današnja mjesna zajednica Pavino Polje, za razliku od Tomaševa, ima nešto više podataka. U ranijoj prošlosti se ovaj kraj (područje Pavina Polja), nazivao i Vranešom, dok je naziv Pavino Polje, najvjerovatnije od druge polovine 17. vijeka, označavao naziv samog mjesnog centra. Naziv je, kako se vjeruje, dobilo po Pavi Milikić, kćerki vraneškog kneza Nikole Milikića, koja se udala za islamiziranog (Joksimovića) mještanina Ahmet-pašu Hasanbegovića. Više o tome: Veselin Konjević: *Vraneška legenda, predanje o Pavi između istorije i legende*, Matica crnogorska, Bijelo Polje, 2010.

1385). Nakon Balše I i njegovog sina Đurađa I Balšića (1362-1378), Zetom upravlja Balša II (1378-1385), potom Đurađ II Stracimirović Balšić (1385-1403) i Balša III Balšić (1403-1421). Posljednji vladar iz ove dinastije bila je Jelena Balšić (1442), supruga gospodara Zete Đurađa II Stracimirovića Balšića, majka Balše III.²

Na kraju vladavine ove dinastije Zeta je značajno oslabila u odnosu na granice i moć koju je imala u vrijeme njenog rodonačelnika – Balše I. Balša III, nakon iscrpljujućih ratova protiv Mlečana i oblasnih gospodara, u nemogućnosti da zbog bolesti, upravlja državom, odlazi početkom 1421. godine kod svog ujaka u Srbiju, despota Stefana Lazarevića. Budući da sinova nije imao, upravu nad Zetom predaje svome ujaku, na čijem je dvoru umro, odmah po dolasku.³

Crnojevići su treća crnogorska dinastija. Krajem 14. vijeka Crnojevići su bili vlastelinska porodica u Zeti, u vrijeme Balšića imali su posjede oko Lovćena i nekoliko sela u priobalju Skadarskog jezera. Već prvih decenija 15. vijeka postali su jedna od politički najuticajnijih zetskih porodica. Rodonačelnikom ove dinastičke porodice smatra se Crnoje (Đurašević), koji je imao sinove Radića, Stefana i Dobrovoja. Radić Crnojević je u doba vladavine Đurađa II Stracimirovića Balšića imao posjede u podlovćenskom dijelu Zete. On je iskoristio sukob Đurađa II Balšića sa Osmanlijama 1392. godine da se osamostali, osvojivši Budvu i Svetomiholjsku metohiju. Tada se prozvao *gospodarem Zete*. Osvojene posjede Radić je ubrzo morao vratiti Đurađu II, a do novog sukoba među njima došlo je 1395.

² *Istorijski leksikon Crne Gore, A – Crn*, knj. 1, str. 78-86.

³ Kod istoričara postoji dilema da li je Balša III svome ujaku despotu Stefanu Lazareviću ostavio u nasljeđe svoju državu, jer nije imao muških potomaka ili mu je „samo povjerio brigu o okončanju već započetog rata protiv Mlečana“. *Istorijski leksikon*, knj. 1, str. 85.

godine, kada je Radić zauzeo Grbalj i napao Kotor. U sukobu sa vojskom Đurađa II Balšića, Radić Crnojević je poginuo 25. maja 1396. godine.⁴

Stefan (Stefanica) Crnojević je kao zetski feudalac sredinom 15. vijeka uspio da uspostavi kontrolu nad prostorom između Morače, Skadarskog jezera, Paštrovića i Budoša. Stefan je, kao najmoćniji feudalac u Zeti, 1451. godine stupio u pregovore sa Mletačkom republikom, koja ga je priznala kao legitimnog vladara Zete. Zbog prihvatanja mletačke vlasti, protiv Stefana je zaratio srpski despot Đurađ Branković, koji je pretendovao na vrhovnu vlast u Zeti. Do sukoba između dvije vojske došlo je sredinom 1452. godine, u blizini Skadarskog jezera. U toj bici potučena je Brankovićeva vojska, a Stefan je uspio i da izagna srpsku vojsku despota Đurađa iz Podgorice. Stefan Crnojević je uskoro ostao jedini gospodar Zete, a 6. septembra 1455. godine priznao je vrhovnu mletačku vlast. Zauzvrat Mlečani su ga priznali „velikim vojvodom“. Teritoriju Stefanove države sačinjavala je oblast između Lovćena, Skadarskog jezera, Morače, Zete i Budoša. Stefan je bio oženjen kćerkom Ivana Kastriota, odnosno, sestrom Đerđa Kastriota Skenderbega, s kojom je imao dva sina – Đurađa i Ivana.

Nakon Stefanove smrti (krajem 1464. ili 1465) na zetski prijesto stupa njegov sin Ivan Crnojević. Odmah po stupanju na prijesto, Ivan je zaratio sa Mlečanima, napadajući njihove posjede u Primorju, zbog čega su ga Mlečani osudili na smrt. Zbog straha od Turaka, Mlečani su sklopili primirje sa Ivanom, pristajući da mu isplaćuju godišnju novčanu pomoć, priznajući mu i vojvodsku titulu. Ivan Crnojević je, pod pritiskom Osmanlija, morao prihvatiti vazalni položaj u odnosu na Osmansko carstvo, pristajući i da isplaćuje danak Osmanlijama u iznosu od 700 dukata godišnje. Prilikom napada Osmanlija na

⁴ *Istorijski leksikon CG*, knj. 2, str. 483–489.

Skadar, 1474. godine, prihvatio je ponudu Mlečana da stane u odbranu ovoga grada. Ipak, Osmanlije su 1479. godine zauzele Skadar, a potom i Žabljak, tadašnju prijestonicu Ivana Crnojevića. Zbog opasnosti od tuskog zarobljavanja, Ivan je iste godine bio prinuđen da se skloni na mletačku teritoriju, odakle se vraća 1481. godine. Ipak, morao je prihvatiti vazalni položaj prema sultanu, pristajući na obavezu plaćanja godišnjeg harača od 700 dukata, a zauzvrat je dobio od Porte ovlaštenje za unutrašnju autonomiju u vršenju vlasti.

Granica države Ivana Crnojevića išla je tada od ostrva Vranjina rijekom Moračom, do njenog spoja sa rijekom Zetom, a zatim rijekom Zetom do Ostroga i Budoša. Potom, granica je išla preko Pustog Lisca do Crkvica, iznad Risna, a zatim planinskim vijencem prema Lovćenu. Od Lovćena granica se spuštala prema Poborima, a odatle prema moru. Država Crnojevića je izlazila na more na prostoru između Miločera i Svetog Stefana. Prijestonica države bila je od 1478. godine na Obodu (Riječki grad), a zatim je prenesena na Cetinje, gdje je Ivan Crnojević podigao dvor (1482) i manastir (1484). Posljednjih godina svoje vlasti, bio je odan vazal sultanu, a svoju odanost potvrdio je i slanjem sultanu svoga najmlađeg sina, Staniše (1485), koji je primio islam i uzeo ime Skenderbeg, u spomen na ujaka njegovog oca – Đerđa Kastriota Skenderbega. Da bi i sa Mlečanima izgladio odnose svome najstarijem sinu, Đurađu isprosio je kćer mletačkog plemića Antonija Erika.

Nakon smrti Ivana Crnojevića (juna 1490), novi crnogorski gospodar postao je njegov sin Đurađ koji se, svjestan svoje nemoći da se oslobodi od vazalnog odnosa prema sultanu, posvetio sređivanju unutrašnjih prilika u zemlji. Osnovao je prvu državnu štampariju kod Južnih Slovena. Nada da se može izbaviti od Turaka javila mu se 1496. godine, kada je francuski kralj Karlo VIII namjerio podići ustanak u Albaniji protiv Osmanlija. Kada je sultan saznao da Đurađ podržava takvu

namjeru francuskog kralja, poručio mu je da - ili odmah dođe u Carigrad, ili da napusti Crnu Goru! Đurađ je izabrao izgnanstvo. Crna Gora je iste godine izgubila status vazalne zemlje i kao zasebna oblast stavljena je pod nadzor skadarskog sandžak-bega (1496).

Osvajanje Bosne i formiranje Bosanskog krajišta

Nakon što su Osmanlije zaposjele Skoplje 6. januara 1392. godine, započeli su sve češće provale i u područje tadašnje Bosne.⁵ Ti napadi su posebno bili intenzivirani od 1426. do 1448. godine, a ponekad su se u tim oblastima i duže vremena zadržavali. Sredinom XV vijeka definitivno su zaposjeli grad Hodidjed u župi Vrhbosni. Osmanlije su u zaposjednutom dijelu Bosne (1448. ili 1451. godine), obrazovali upravnu jedinicu koja se u domaćim izvorima naziva „Bosansko krajište“, a u najstarijem turskom izvoru „Vilajet Hodidjed“, koje je 1455. godine uneseno u turski katastarski popis kao tursko područje.⁶ Bosanskim krajištem upravljali su vojvode skopskog sandžak-bega sa širim vojničkim ovlaštenjima, a nazivani su još i krajišnici. Prvi put se krajišnik „Bosanskog krajišta“ spominje 1453. godine. Sjedište mu je bilo u Hodidjedu ili u Vrhbosanju. Prvi po imenu poznati bosanski krajišnik bio je Skender-beg, koji se pominje 24. novembra 1455. godine kao „vojvoda u Vrhbosni“. Teritorijalno jezgro Bosanskog krajišta ili vilajeta Hodidjed sačinjavao je prvobitno taj grad sa župom Vrhbosnom. U tom gradu (Vrhbosni) nalazio se i dvor krajišnika Isa-bega Isakovića, u kome je on često boravio. U malom Vrhbosanju

⁵ Jireček-Radonić: *Istorija Srba*, knj. I, Beograd, 1952, str. 324.

⁶ Dr Hazim Šabanović: „Pitanje turske vlasti u Bosni do pohoda Mehmeda II 1463. g.“, *Godišnjak Istorijškog društva Bosne i Hercegovine*, godina VII, 1955, str. 41, 48.

Isa-beg udara temelj kasnijoj velikoj varoši koja će po njegovom dvoru (saraju) dobiti i svoje današnje ime – Sarajevo.⁷

Isa-beg Isaković imenovan je, umjesto svoga oca, Is(h)ak-bega, za skopskog sandžak-bega 1439, kada je njegov otac postavljen za sandžaka srpske Despotovine, sa sjedištem u Smederevu. Na čelu Skopskog sandžaka, kome je pripadalo i Bosansko krajšite sa turskim posjedom u staroj Raškoj, Isa-beg je (sa malim prekidom od 1443. do 1444) ostao sve do propasti bosanske države i osnivanja Bosanskog sandžaka 1463. godine.⁸

Kao bosanski namjesnik, Isa-beg Isaković je „u ljeto“ 1465. godine započeo osvajanje Hercegovine. Do 1468. godine, Isa-beg je osvojio i priključio Bosanskom sandžaku čitavu istočnu Hercegovinu, sem uskog područja između Novog i Risna, koje je osvojeno 1482. godine.⁹ Isa-beg Isaković, kome hrišćansko ime nije poznato, osnivač je Novog Pazara i Sarajeva.¹⁰

⁷ Isto, 50.

⁸ Isto, 49.

⁹ *Istorija Pljevalja*, 133.

¹⁰ Ejup Mušović navodi da je Isa-beg Isaković „sin Vukice Hranića i islamizirani brat hercega Stjepana“. E. Mušović: „Islamizacija u Novopazarskom sandžaku“, *Istorijski zapisi*, 3-4, Istorijski institut SR CR, Titograd 1981, str. 6. Na drugom mjestu, pak, Mušović smatra da je Isa-beg Isaković „islamizirani mladić iz vladarske bosanske kuće Hranušića“. Mušović smatra da je, za razliku od drugih bivših republika SFRJ, u Crnoj Gori „zanemarljiv“ procenat onih Mislimana koji vode tursko porijeklo. On dodaje da su „sinovima Abdulaha ili Hamzama označavani konvertiti, odnosno oni koji su primili islam. To je najčešće bila zamjena za hrišćansko ime roditelja“. E. Mušović: *Muslimani Crne Gore od pada Zete (1499)*, Muzej „Ras“, Novi Pazar, 1997, str. 20, 29, 31.

Zabunu u vezi sa porijeklom Isakovića najvjerovatnije je unio Ćiro Truhelka. Naime, u knjizi *Tursko-slovenski spomenici dubruvačke arhive*, Truhelka navodi jedno pismo, u kome se vojvoda Isabeg Isaković, u *poscrip-*

Osvajanje srednjeg Polimlja

Nakon sloma nemanjićke države, krajem XIV vijeka, najvjerojatnije da je bjelopoljski kraj bio u posjedu Vuka Brankovića, nakon čijeg pada (1396. godine) Osmanlije zaposjedaju djelove srednjeg Polimlja,¹¹ gdje je, kako se smatra, Branković i pružao posljednji otpor Osmanlijama. Iste te (1396.) godine Osmanlije su zauzele trg Brskovo. Sve do sredine XV stoljeća postojalo je dvovlašće između Turaka i domaćih feudalaca, starih gospodara u oblastima Brankovića na Kosovu i u Raškoj i Pavlovića u Vrhbosni.¹² To dvovlašće (u tzv. staroj Raškoj, na Kosovu i Metohiji), Osmanlije su likvidirale u ratnim akcijama 1454/55. godine. Tada je čitava oblast Brankovića došla definitivno pod osmansku vlast. Grad Bihor su zauzele

tum-u, „zove bratom hercegovim“, (misli se na hercega Stjepana Vukčića Kosaču – *prim. V. K.*), dok se u istoj knjizi (str. 187), među bosanskim namjesnicima (sandžacima) navodi i „Isa-beg Ishaković Hranušić“. I to, prvo kao „vojvoda zapadnih strana“ - od 1440. do 1463. godine, potom kao vrhbosanski sandžak – od 1464. do 1470. godine. Truhelka navodi da su Isa-beg, sa ocem Ishak-begom, i braćom Barakom i Esebalijom, bili pioniri „koji su u Bosni utirali puteve“. Isa-beg je osnivač Vrhbosne (Sarajeva), koju je odabrao za prijestonicu, potom, izgradio je Carevu džamiju, koju je posvetio Mehmedu II, osvajaču Bosne, kao i mnoge druge građevine, čime je stekao veliku slavu i poštovanje kod sultana. Truhelka navodi da je, „u jednom dokumentu potpisan sa Isabeg Ishaković Kranušić ili Hranušić“, što jasno ukazuje da je porijeklom iz te porodice – Hranušić. Ćiro Truhelka: *Tursko-slovenski spomenici dubruvačke arhive*, Sarajevo, 1911, str. 11, 187, 192.

¹¹ Širi prostor današnje Vraneške doline u istoriografiji je svrstavan u oblast srednjeg Polimlja.

¹² Dr Hazim Šabanović: *Krajište Isa-bega Isakovića, Zbirni katastarski popis iz 1445. godine*, Orijentalni institut Sarajevo, 1964, str. LV.

1455, a tvrđavu Mileševo, trg Prijepolje i Pljevlja - 1465. godine. Izvjesno je da je u tom periodu (1465. godine) i oblast današnje Vraneške doline potpala pod osmansku vlast.¹³ Staro stanovništvo zamijenile su na tom području pridošlice stočari – „vlasi“ Nikšići, Vraneši i drugi, iz zetsko-hercegovačkih brda, koji su u posljednjoj deceniji XIV ili prvim decenijama XV vijeka popunili gotovo opustjela sela Potarja i srednjeg Polimlja.

Očigledno je da su Osmanlije prije svega nastojale da zauzmu važnije saobraćajnice, odnosno karavanski put koji je išao prema Brskovu i Dubrovniku. Otuda ta naizgled nelogičnost: da su Turci, prodirući iz pravca Male Azije, Brskovo zauzeli gotovo sedamdeset godina prije Prijepolja (Mileševa), Pljevalja i Bihora.

Nastanak Hercegovine i formiranje Hercegovačkog sandžaka

Po Stjepanu Vukčiću (Kosači), (1404/405-1466), hercegu od Sv. Save, sinovcu velikog bosanskog vojvode Sandalja Hranića, iz sela Kosače u Hercegovini, čitava oblast kojom je vladao („od ušća Neretve, do Kotora i Lima“) dobiće kasnije naziv – Hercegovina (hercegovina zemlja). Titulu hercega-vojvode, Stjepan Vukčić je, kako se smatra, dobio od njemačkog cara Fridriha III, vjerovatno 1449. godine.¹⁴

Istoričar Vladimir Ćorović, pak, kaže da se Stjepan Vukčić sam proglasio hercegom, „nakon uspješnog vojnog pohoda u

¹³ Dr Žarko Šćepanović: *Srednje Polimlje i Potarje*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1978, str. 67, 87.

¹⁴ Gliša Elezović: *Turski spomenici*, knj. I. sv. I, 583, 585, 586. Enes Peledija navodi da je titulu hercega imao i Sandalj „Hranič – Kosača“. Enes Peledija – Behija Zlatar: *Pljevlja i okolina u prvim stoljećima osmansko-turske vlasti*, Pljevlja 1988, 16. „Herceg Stjepan je umro u jeku ratnih operacija u maju 1466. godine.“ *Istorija Pljevalja*, grupa autora, Pljevlja 2009, 133.

Bosni, protiv kralja Tomaša“. „Titulom ‘hercega od Sv. Save’ Stjepan je htio da svoj novi čin veže za jedno veoma popularno ime narodnog kulta“, kaže Ćorović, dodajući da je Stjepan tu titulu „uzeo negdje oko 10. oktobra 1448. godine“. On kaže da „iako se jedno vreme vjerovalo da je austrijsko-nemački car Fridrih III dao Stjepanu herceški naziv, u izvorima o tom nema traga“, te da titula *herceg* „nije došla iz nemačkog jezika (*herzog*), nego po ugarskom obliku“. Herceg Stjepan bio je oženjen Jelenom, kćerkom Balše III, a njegova kći Mara, udala se 1469. godine za Ivana Crnojevića.¹⁵

Hercegovački sandžak, kome je pripadala i nekadašnja župa, a potom nahija Ljuboviđa („Ljubović“), čije je sjedište bilo u Šahoviću (današnje Tomaševo) formiran je 16. januara 1470. godine, sa sjedištem u Foči (do 1572. g), a prvi njegov namjesnik bio je vojvoda Ahmet.¹⁶ Konačno osvajanje Hercegovine od

¹⁵ V. Ćorović: *Istorija Srba*, kn. II, 240, 256, 257, 325, 335.

¹⁶ Hazim Šabanović saopštava da je Hamza-beg „prvi namjesnik“ Hercegovačkog sandžaka, dok Bogumil Hrabak navodi da je Hamza-beg „drugi po redu“ hercegovački namjesnik, ne navodeći ko je bio prvi! Toma Popović, priređujući spisak hercegovačkih namjesnika u XVI vijeku, takođe ne pominje ko je bio prvi namjesnik te oblasti. Ostali istoričari i hroničari najčešće su koristili navedeni podatak Hazima Šabanovića. **Ko je, zapravo, bio prvi hercegovački namjesnik?**

Ćiro Truhelka nam, u vezi sa tim, donosi dragocjene podatke iz dubrovačkog arhiva. Naime, Truhelka navodi da je prvi namjesnik „humske zemlje“ (Hercegovine) bio **vojvoda Ahmet**, koji se spominje 4. februara 1466. godine u jednom zaključku dubrovačkog Vijeća umoljenih. Već 12. februara 1466. „čulo se da u Dubrovnik dolazi vojvoda Ahmetbeg s vojskom prema Konavlima“, te je Vijeće zaključilo poslati mu na dar sukna vrijednog 60 perpera. Kada je postalo izvjesno da će vojvoda Ahmetbeg ući u Dubrovnik, Vijeće je 23. februara razmatralo kako dočekati i ugostiti novog susjeda, kome

strane Turaka okončano je padom (Herceg) Novog krajem januara 1482. godine. Od 1572. do 1833. godine sjedište ovog sandžaka bilo je u Pljevljima. Sve do prvih decenija XVI stoljeća Hercegovački sandžak je bio podijeljen na četiri kadiluka: Drinski ili Fočanski, Blagajski, Mileševski odnosno

je data vlast nad velikim dijelom hercegove zemlje. To se sve događalo za života hercega Stjepana, koji je uoči smrti gledao rasulo svoje države.

Drugi hercegovački namjesnik bio je vojvoda Hamzabeg (1470-1474), koji se u dubrovačkim arhivama pominje prvi put 12. marta 1470, kada je poslao svog poklisara **Heraka Vraneša** da dovede jednog Dubrovčanina hercegu Vlatku, da bude vještakom u stvari diobe hercegove ostavštine. Nakon Hamzabega, hercegovački namjesnici bili su vojvoda Sinanbeg (1474-1475), potom Bajazidbeg (1475-1477), Jahjabeg (-1477), Sulejmanbeg (1477-1478), Ajazbeg (1478-1483), Mustafabeg (1483-1486), Ahmedbeg (1486-1488), Hadžibeg (1488-1489), Mustafabeg (1489-1493), Sulejmanbeg (1493-1497), Ahmedbeg Vranešević (1497-1500) i dr. Iako Truhelka pojašnjava zašto je protumačio da se ovaj Ahmedbeg prezivao Vranešević, kasnije će neki istoričari (Bogumil Hrabak, Gliša Elezović) ustvrditi da je Truhelka prezime ovog Ahmedbega trebalo da prevede - ne kako Vranešević, već kao - Evrenosović, ne pojašnjavajući zašto! Toma Popović, pak, u pomenutom spisku hercegovačkih namjesnika, navodi i ime Ahmed-bega Vran(j)eševića!

Još jednog Vraneševića pominje Truhelka - Skenderbega, koji je bio hercegovački namjesnik od 1515. do 1517. godine. Toma Popović pominje Skender-bega da je vladao od oktobra 1515. do februara 1517. godine, ali mu prezime (Vranešević) ne navodi. (!?) Nakon imena Skender-beg, Toma Popović u zagradi navodi *Schenderbegh Aurenesovich*, ne pojašnjavajući zašto nije prihvatio Truhelkinu verziju prevoda Skenderbegova prezimena - Vranešević. (!?) To je, nesumnjivo veliki propust, jer Popović je u fusnotama naveo da je u radu koristio izvore dubrovačke arhive, kao i citirani rad Ćira Truhelke. S obzirom na to da kasniji istraživači nijesu koristili Truhelkin rad, to će za našu istoriografiju prezime ovog hercegovačkog sandžakbega iz XVI vijeka (Skender-bega Vraneševića) ostati gotovo potpuno nepoznato. Jedino

Prijepoljski i Novski. Od XVI vijeka, nakon reorganizacije ustanovljena su četiri (nova) kadiluka – Mostarski, Cernički, Nevesinjski i Pljevaljski, da bi krajem istog vijeka bio nanovo izdijeljen na 11 kadiluka. Tokom XIX vijeka bile su nekolike administrativno-teritorijalne reorganizacije Bosanskog pašaluka (vilajeta), kome je pripadao i Hercegovački sandžak.¹⁷

Formiranje nahija Vraneš i Ljuboviđa

Stara župa Ljuboviđa naći će se 1477. godine u sastavu Hercegovačkog sandžaka, odnosno kadiluka Mileševo (kasnije kadiluka Prijepolje), pod starim imenom kao nahija, koja je predstavljala vlašku nahiju sa više džemata¹⁸ i knezom

ga pominje Vladimir Ćorović u knjizi *Istorija Srba* (1941), koji kaže da su sultani u Bosni i Hercegovini u XV i početkom XVI vijeka postavljali „naše ljude za tamošnje namesnike“, navodeći i ime Skender-bega Vraneševića.

Izvori: Bogumil Hrabak: „Herak Vraneš“, *Godišnjak Istorijskog društva BiH*, 1955, str. 53; Hazim Šabanović: *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Naučno društvo BiH, Sarajevo, 1959, str. 46; Toma Popović: „Spisak hercegovačkih namjesnika u XVI vijeku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1970, str. 95; Ćiro Truhelka: „Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive, Hercegovački krajišnici“, *Glasnik zemaljskog muzeja XXIII*, Sarajevo, 1911, str. 15, 212, 216, 223, 438, 442; Gliša Elezović: *Turski spomenici*, knj. I, sv. 1, 1348-1520, Beograd 1940, str. 621; Vladimir Ćorović: *Istorija Srba I-IV*, reprint izdanje, Svetigora /Oktoih/ Jumediamont, Podgorica, 2009. str. 352.

¹⁷ H. Šabanović: *Bosanski pašaluk*, 46-47, 166, 188. *Sandžak* (turcizam persijskog porijekla - *sandguk*) – zastava, bajrak. Oblast ili okružje u bivšoj turkoj carevini. A. Škaljić: *Turcizmi*, 548.

¹⁸ Džemat (arapski) – skup ili skupina. Vjerska, socijalna ili teritorijalna grupa; skupina hrišćana ili drugih konfesija jednog naselja koji pripadaju istoj

Herakom na čelu. Župa Ljuboviđa graničila se na jugu i zapadu sa župom Brskovo, na istoku, najvjerovatnije, sa župom Bihor, a na sjeveru se župom Mataruge. Zahvatala je veći dio sela iz okoline Pavina Polja, Brodareva, Tomaševa i dio sela današnje mjesne zajednice Ravna Rijeka. Granica ove župe išla je rijekom Ljuboviđom, do njenog ušća u Lim, da bi, u jednom dijelu, njena granica prešla na desnu obalu Lima, gdje je, nedaleko od Brodareva, župan župe Ljuboviđe Dimitrije, u monaštvu David, sagradio manastir Davidovicu.¹⁹ Svakako da treba napomenuti da jednom uspostavljene granice nijesu mogle ostati neporomijenjene, naročito nakon raspada države Nemanjića.

Na dijelu nekadašnje župe Brskovo, od pridošlih stočarskih grupacija „vlaha“ Nikšića sa područja Onogošta, nastala je nahija Nikšići, koja se graničila sa nahijom Ljuboviđom. Pleme Nikšići, koje se u istorijskim izvorima često naziva i Linski, ili pak Tarski Nikšići, u predjelu tadašnjeg sela Obod (danas zase-lak sela Potrk), pominju se u *Popisu krajišta Isa-bega Isakovića iz 1455. godine*.²⁰ „Vlasi“ Nikšići prvi put se na Tari u dubrovačkim dokumentima pominju 1447. godine. U defteru za Bosanski sandžak iz 1468/69. nahija Nikšić ima 23 sela.²¹

vjerskoj opštini, crkvi ili organizaciji uopšte. H. Šabanović: isto, str. 125. Džematom je u ranim turskim popisima označavana skupina (zajednica) katuna. B. Đurđev: *Postanak i razvitak brdskih, crnogorskih i hercegovačkih plemena*, str. 121.

¹⁹ Žarko Šćepanović: „Srednjovjekovna sela Jabučno i Palež i granične međe župe Ljuboviđe“, *Istorijski zapisi*, 3-4 knj. XXVII, 1970, str. 399-404.

²⁰ Hazim Šabanović: Hazim Šabanović: *Krajište Isa-bega Isakovića, Zbirni katastarski popis iz 1445. godine*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1964, str. 13, 22, 58.

²¹ B. Đurđev: „Značajan podatak o vlasima u popisu krajišta Isa-bega Isakovića iz 1455. godine“, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XV, 1964, str. 76.

Turske nahije Vraneš i Ljuboviđa nastale su cijepanjem teritorije srednjovjekovne župe Ljuboviđa. Smatra se da Vraneš kao srednjovjekovna župa nije postojao. Središte nahije Ljuboviđe bilo je u današnjem Tomaševu (nekadašnje Šahoviće). Iako se ne mogu precizno odrediti granice Vraneške nahije, na osnovu jednog zapisa iz 1607. godine može se sa sigurnošću zaključiti da Šahovići (današnje Tomaševo) nije ulazilo u njen sastav. Iz nekih kasnijih zapisa poznato je da su sela Bliškovo, Vodno, djelovi Krupica a vjerovatno i Vrulje, tokom 17. vijeka pripadali nahiji Vraneš. U to vrijeme i nahija Vraneš i nahija Ljuboviđa pripadale su Prijepoljskom kadiluku, da bi se početkom 18. vijeka nahija Vraneš našla u sastavu Pljevaljskog kadiluka, koji je nastao izdvajanjem nekih nahija iz Prijepoljskog kadiluka, a prvi put se pod tim imenom pominje 1532. godine. Nahija Ljuboviđa ostala je u sastavu Prijepoljskog kadiluka.

*Herak Vraneš, knez u nahiji Ljuboviđa i
„upravitelj“ Popova i Trebinja*

Prvo pominjanje Heraka Vraneša u dubrovačkim izvorima zabilježeno je 12. marta 1470. godine, kada ga je, kako navodi Bogumil Hrabak, „drugi po redu“ hercegovački sandžak, Hamza-beg, uputio u Dubrovnik da dovede jednog Dubrovčanina da bude vještak hercegu Vlatku, sinu hercega Stjepana Vukčića Kosače, sa njegovom braćom, „u stvari diobe hercegovine ostavštine“, da bi Turci godinu kasnije (1476) Heraku, sada već „bivšem saradniku Hamza-begovom“, dali na upravu Popovo Polje i Trebinje. Dubrovački dokumenti bilježe da je Herak Vraneš, u pogledu dostojanstva, priman u Dubrovniku „kao da je u pitanju sandžak-beg“. O tome najbolje svjedoči i činjenica da su mu Dubrovčani, prilikom posjete, slali u susret dva poklisara, što je činjeno i u

slučajevima kada dolazi hercegovački namjesnik (sandžak beg).²²

U *Istorijskom leksikonu Crne Gore* navodi se podatak da je knez Herak bio, navodno, i knez Popova i Trebinja. Autor odrednice „Mušovići“ u tom *Leksikonu* očigledno je po inerciji prihvatio da je Herak Vraneš, koji je bio knez u nahiji Ljuboviđa – bio i knez Popova Polja i Trebinja (što bi trebalo da znači da je imao isti stepen vlasti), za šta ne postoje istorijski dokazi.²³

Odmah po uspostavljanju osmanske vlasti u Hercegovini, knez Herak Vraneš je postao lojalan saradnik Osmanlija i uključen je u osmanski timarski sistem. Dva puta je dobijao od Turaka na upravu Popovo Polje i Trebinje. Bogumil Hrabak bilježi da „nije tačno ustanovljeno koliko je dugo Herak Vraneš držao Trebinje i Popovo Polje, zašto je skinut s vlasti, kao što nije određen ni karakter državine oblasti o kojoj je riječ“. Međutim, Nedim Filipović smatra da je Heraku prvi put oduzeta uprava (timari²⁴) 25. VI 1473. godine, i data izvjesnom Jusufu, „kulu Ishak paše“, s obrazloženjem da (knez Herak) „nije došao na pohod protiv Uzun Hasana“, u istočnu Anadoliju. Nakon tri

²² Bogumil Hrabak: „Herak Vraneš“, *Godišnjak Istorijskog društva BiH*, 1955, str. 53

²³ *Istorijski leksikon Crne Gore*, Daily Press - Vijesti, Podgorica 2006, str. 900. *Istorijski leksikon*, str. 900. Koliko je aljkavo urađen citirani prilog u *Istorijskom leksikonu* možda najbolje ilustruje podatak da je, kako se navodi, „knez Herak stajao na čelu džemata u župi Ljuboviđa, koja se pominje 1477.“! U Popisu Hercegovine iz 1477. godine niđe se ne pominje župa Ljubovića, već nahija Ljuboviđa! Nahijom se nazivala određena administrativno-teritorijalna jedinica u vrijeme osmanske vlasti, koja se obično podudarala sa teritorijom nekadašnje srednjovjekovne župe – kako se zvala prije dolaska Osmanlija.

²⁴ *Timar* (arap.) – feudalni posjed, spahiluk u Osmanskoj carevini koji donosi godišnje do 20.000 akči. Abdulah Škaljić: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, četvrto izdanje, Svjetlost, Sarajevo, str. 617.

godine, Herak ponovo zadobija upravu nad nahijama Trebinje i Popovo Polje, „kada je s Porte donio berat“ od 20-29. X 1476“.25 Već naredne, 1477. godine, „u ljeto“, Turci su oduzeli Heraku Vranešu ove posjede, bez jasnijeg razloga za to.26

Bogumil Hrabak navodi da su Turci Heraku Vranešu dali „na upravu“ Popovo Polje i Trebinje i precizira „da nije određen karakter (Herakove) državine (ove) oblasti“. Hrabak ne pominje da je Herak Vraneš bio „knez“ Popova Polja i Trebinja. Pominju se dva termina – „uprava“ i „državina“, kao oblik vladavine Heraka Vraneša Popovim Poljem i Trebinjem.27 U to vrijeme, Dubrovčani su Heraka tretirali kao da je sandžak-beg, jer su Trebinje i Popovo prema ostalom dijelu Hercegovine u određenom momentu predstavljali izdvojeni dio, „i to tako izdvojen da se izuzeta teritorija tretirala kao oblast pod upravom čovjeka koji je po rangu sličan sandžak-begu“.28

Nedim Filipović navodi da je njemu (Heraku) „dodijeljena uprava“ nad pomenutim oblastima,29 dok Hazim Šabanović kaže da je Herak Vraneš „držao“ Trebinje i Popovo sa još nekim selima, odnosno da ih je „dobio privremeno, kao timar“, niđe ne pominjući da je bio knez u tim oblastima.30

Početkom maja 1477. godine Herak se sprema da ide na Portu, u Carigrad, pa je dubrovački Senat 10. maja odlučio da mu na ime pomoći za taj put dodijeli 30 dukata. Razlog Herakovog

25 N. Filipović: „Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, knj. 10. ANU BiH, Sarajevo 1974, 150, 171.

26 B. Hrabak: *Herak Vraneš*, 54, 58, 63.

27 Isto, 53-64.

28 B. Hrabak: *Herak Vraneš*, str. 56; B. Hrabak: „Hercegovački dukatnici“, *Istorijski zapisi*, 1-2, Cetinje, 1957, str. 172.

29 N. Filipović: *Vlasi i uspostava timarskog sistema*, 150.

30 H. Šabanović: *Bosanski pašaluk*, 136.

odlaska na Portu se ne navodi, ali će njegov odlazak, izvjesno, imati posljedice - istog ljeta gubi posjede, odnosno upravu nad Popovim Poljem i Trebinjem. Već prvog decembra, kao subaša (nadzornik, upravitelj) Trebinja, pominje se izvjesni Alija. Ubrzo potom, 1482. godine dolazi do potpunog pada Hercegovine pod osmansku vlast, a desetak godina kasnije izvršice se nova reorganizacija administrativnih jedinica u Osmanskom carstvu, kada će se Popovo Polje i Trebinje pripojiti župi Cernica. Hrabak smatra da je Herakova vlast počivala na neturskom upravnom uređenju i da je njegova uprava nad Popovom i Trebinjem značila „svojevrsnu državinu i samostalnost u opštem okviru Otomanskog carstva“, te da je njegovo (Herakovo) imenovanje za upravitelja Popova i Trebinja bilo „u sklopu političkog položaja Turaka i planova Porte... kao tampon zona prema spoljnjem svijetu“.³¹

Nije poznato zašto je Herak, drugi put, krajem 1477. godine, izgubio upravu nad navedenim oblastima, koje je svega godinu ranije dobio na upravu. U doba njegovog vladanja nije bilo sukoba pa ni pograničnih čarki na granicama njegove uprave, a nema ni dubrovačkih vijesti niti turskih akata koji bi kazivali da je trebinjsko-popovski gospodar (Herak) pao u nemilost sultana.

Pominjanje Heraka Vraneša u popisu Hercegovačkog sandžaka 1477. godine

Herak Vraneš se kao knez³² u nahiji Ljuboviđa pominje u prvom *Poimeničnom popisu Hercegovačkog sandžaka*, koji je

³¹ B. Hrabak: *Herak Vraneš*, str. 54, 55, 56.

³² Za razliku od mnogih drugih krajeva u Crnoj Gori, u Vranešu se dugo zadržala ustanova kneza. Vuk Karadžić u *Danici* (1827, 97) kaže da „u Ercegovini, đe se narod zbog ratova nije tako često pretresao, ima knezova (koji se onamo zovu i vojvode) s beratima više, kojije familije stotina godina

obavljen 1477. godine.³³ U nahiji Ljuboviđa popisana je brojna grupacija novopridošlih stočara – „vlaha“, na čijem čelu se nalazio knez Herak Vraneš. Pod njegovim starješinstvom nalazilo se sedam katuna,³⁴ odnosno 220 kuća i 28 neoženjenih, „uključujući domaćinstva starješina džemata“. U toj grupaciji dominantno mjesto imaju džemati Đurđa, sina Heraka, kneza

stoje“. Branislav Đurđev takođe naglašava da se „ustanova kneza, kao feudalno-plemičke titule samo retko gde održala i to većinom kratko vreme“. Radoslav Rotković smatra da su slovenski preci današnjih Crnogoraca iz prapostojbine (Polablja) sa sobom donijeli titulu kneza (koja, kako kaže, potiče od gotskog - *kunings*, odnosno staroslovenskog - *knęz*), dok su Srbi i Hrvati došli s avarskim titulama župana i bana.

Sve ukazuje na to da su rang i ovlaštenja (nahijskog) kneza i vojvode vjerovatno bili izjednačeni. Ovđe valja dodati da su svi knezovi, u XVI i XVII vijeku, bili beratlijski, odnosno, da su vladali sa sultanovom dozvolom, što potvrđuju i Elezović, i Đurđev i Vuk Karadžić, te da im je berat (dozvola) izdavan na prijedlog kadije. Branislav Đurđev: *O knezovima pod turskom upravom*, IČ, SANU, Beograd 1949, 14.

Titulu kneza u tim našim krajevima u početku su nosili, doduše rjeđe, i muslimani, ali je to brzo izobičajeno, pa je zvanje kneza ostalo isključivo vezano za imena hrišćana našega jezika. Gliša Elezović navodi da nije naišao na pomen niti jednog kneza – muslimana nakon kraja XV vijeka. Duže vrijeme knez je bio neka vrsta administrativne vlasti, ranga poglavara sreza s početka XX vijeka, da bi ga kasnije zamijenilo zvanje vojvode. Tokom vremena, smatra Elezović, vlast sa kneza, kao i vojvode uostalom, sužavala se i smanjivala, dok nije spala na rang običnog poglavara crnogorskog plemena ili barjaktara, potom predsjednika seoske opštine, pa seoskog kmeta i opštinskog odbornika. Gliša Elezović: *Turski spomenici*, knj. I, sv. I, str. 850.

³³ Ahmed Aličić: *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1985, str. 53.

³⁴ Riječ „katun“, od novogrčke riječi, *katuna* – znači šator, tabor. Osim ovog, katun je značio i *pastirsko selo*.

Heraka, Vuka sina Vraneša i Strahinje sina Vraneša, jer ti džemati vezani za porodicu Vraneš čine 75,9 % od ukupnog broja kuća. Knez Herak posjedovao je i jedan timar od 2865 akči, koji čini selo Sopotnica, u nahiji Mileševo, sa 26 kuća, 6 neoženjenih i hasom od 4 njive i jednom livadom.³⁵

U defteru za Hercegovački sandžak („vilayeti Hersek“ - Hercegova zemlja) među prihodima carskog hasa³⁶ (zemljišta) od lista 10 upisani su „vlasi“. Na početku popisa nalazi se zakon za „vlahe vilajeta³⁷ Hersek“. Po tom zakonu „vlasi“³⁸ daju na

³⁵ Nedim Filipović: *Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini*, str. 213.

³⁶ *Has* (arap.) – carsko imanje, dvorsko imanje; posjed turskih sultana, članova dinastije ili visokih dvorskih državnih funkcionera, koji je donosio preko 100.000 akči godišnje prihoda.

³⁷ *Vilajet* (turski vilayet, od arapskog wilayät) - doslovno znači upravljanje pokrajinom; područje uprave jednog valije; pokrajina, oblast na čelu koje stoji jedan namjesnik, manja ili veća oblast, zemlja, pa i čitava država. Sva ta značenja ima ova riječ i u turskom jeziku. Turci su terminom *vilajet* u starije doba, prije i neko vrijeme poslije zavođenja redovne uprave u zaposjednutim oblastima, označavali određene vojno-administrativne jedinice niže od sandžaka, a više od nahije. Te su jedinice, po svom teritorijalnom sklopu, obično bile sastavljene od jedne ili više nahija, a po svom teritorijalnom opsegu one su najviše odgovarale sudsko-administrativnim jedinicama, kazama ili kadilucima. I kao što se na čelu svakog kadiluka nalazio kadija, tako se i na čelu svakog *vilajeta* nalazio vojvoda ili subaša. H. Šabanović: *Krajište Isa-bega Isakovića*, str. 143.

³⁸ Po pojmom *vlasi* ovdje se podrazumijeva seosko stanovništvo koje se bavilo stočarstvom, za razliku od *ratara*, koji su nazivani *rajom*. Između ta dva reda seljaka postojale su znatne razlike. Položaj pastira (*vlaha*) bio je znatno povoljniji. Oni su imali čvrstu organizaciju, sa izgrađenom vojnom i građanskom hijerarhijom, veću ličnu slobodu, veću mogućnost kretanja. Na čelu te vojne organizacije stajali su njihove vojne starješine: vojvode i harambaše,

Đurđevdan jedan dukat (filuriju) od svake kuće, a osim toga jednu ovcu sa jagnjetom ili kao njihovu vrijednost 12 akči³⁹ i jednog ovna, ili kao njegovu vrijednost 15 akči. Od svakih 50 kuća daju dva ovna, ili njihovu vrijednost 60 akči, i na 50 kuća jedan šator (čergu) ili njegovu vrijednost 100 akči. Osim navedenog, „vlasi“ su dužni da, u vojni pohod, od svakih deset kuća daju po jednog konjanika sa oružjem. Od ostalih nameta „vlasi“ su bili oslobođeni. Te dažbine su odgovarale onim koje su ti stočari davali i prije dolaska Osmanlija.⁴⁰ Dio stanovništva na tom području nije imao status „vlaha“, pa je njegov položaj bio znatno teži.

i građanske: knezovi, primučuri, katunari, teklići, kao i vojne odrede *vojnuke*. I ranije, prije Turaka, „vlasi“ su bili neposredno podređeni samo krupnim feudalcima: vladarima, manastirima ili krupnoj vlasteli. Ratari nijesu imali organizaciju, a bili su jače vezani za svoje baštine. Hazim Šabanović, *Krajište Isabega Isakovića, Zbirni katastarski popis 1455*, str. 144, 145.

U svim turskim popisima hrišćansko stanovništva sa područja Balkana, a i šire, označavani su kao *vlasi* (*Vlasi*). Tako je bilo sve do donošenja novog turskog (reformatorskog) ustava, 10. jula 1909. godine, zvanog *Hurijet* („Sloboda“), koji je prvi put dao pravo narodima ovih prostora da se slobodno nacionalno izjašnjavaju. Inače, pojam *vlah* (*Vlah*) imao je široku upotrebu na području Balkana i Evrope mnogo prije dolaska Osmanlija na ove prostore.

³⁹ *Akča* (tur. *akca*, deminutiv od *ak* – bijel), sitan srebrni novac u Turskoj, kovan od vremena emira Orhana (1326-1362) do XVII stoljeća. U Evropi se zvao (grčki) *aspra* (po sličnom vizantijskom novcu). Godine 1455. jedan mletački dukat vrijedio je 35 akči. H. Šabanović: isto, 119.

⁴⁰ Branislav Đurđev: *Postanak i razvitak brdskih, crnogorskih i hercegovačkih plemena*, CANU, Titograd, 1984, str. 68; B. Đurđev: „Značajan podatak o vlasima u popisu krajišta Isabega Isakovića iz 1455. godine“, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, godina XV, 1964, str. 66.

Porijeklo Heraka Vraneša

Period vladanja Nemanjića ovim prostorom ostavio je snažan trag u svijesti mjesnog stanovništva, pa je i fascinacija tom srpskom srednjovjekovnom dinastijom gotovo opšteprisutna. Mnoga bratstva vraneškog kraja za nekog svog prapretka obavezno „pronalaze“ nekog iz loze Nemanjića. Karakterističan primjer za to svakako je rodoslov vraneških Joksimovića, u kome se navodi da su, navodno, direktni potomci Nemanjića, pri tom se još i rođakaju sa Vojislavljevićima, Crnojevićima i Petrovićima. Sve se radi u namjeri da se svom bratstvu, izmišljajući mu dinastičko porijeklo, naknadno nakalemi što veći značaj. Svakako, činjenice o porijeklu ovog vraneškog bratstva govore sasvim drugačije.⁴¹

Takav je slučaj i sa porijeklom znamenitog vraneškog kneza - Heraka Vraneša, za kojeg se takođe „tvrđi“ da je „rodom od Nemanjića“, iako za to ne postoji niti jedan argument!⁴²

⁴¹ U *Rodoslovu Joksimovića* navodi se da ovo bratstvo vodi porijeklo od Nemanjića. (Lj. Joksimović: *Vraneška kolijevka – bratstvo Joksimovića iz Vraneša*, Pegaz, Bijelo Polje, 2004, vidi rodoslovne tabele. Istoričar dr Žarko Šćepanović u svojoj studiji *Srednje Polimlje i Potarje* navodi da postoje indicije da vraneški Joksimovići „potiču od starog stočarskog roda“, kao i da su porijeklom iz Vučitrna, sa Kosova. Takođe, putopisac i hroničar Grigorije Božović navodi u svojim reportažama iz Pavinoga Polja, koje je objavio u beogradskoj *Politici*, da su Joksimovići u Pavino Polje doselili iz Vučitrna, te da su u rodu sa Brankovićima. Grigorije Božović: „Po postojbini Muja i Alila – Pavino Polje“, *Politika*, br. 9945, 28. januar 1936, str. 8.

⁴² Nasuprot gotovo opštoj fascinaciji Nemanjićima, kod autora koji pišu o prošlosti vraneškog kraja, a i šire, period (vladavine) Dukljanske kraljevine gotovo niko ne pominje! Karakterističan primjer za to jeste Hadži Jovo Medojević, koji u knjizi *Muslimani u bjelopoljskom kraju 1477-2002*, detaljno opisuje *radne obaveze seljaka na vlastelinstvu Bogorodice Bistričke* u doba

Žarko Šćepanović navodi da je kroz brojna predanja prisutna težnja „svih Nikšića i nekih drugih brdskih plemena da svoju prošlost vežu za Nemanjiće“, što, kako kaže, „predstavlja ozbiljnu smetnju da se iz ovih predanja izvuče zrnice istine“. On dodaje da je takav slučaj (vezivanja porijekla za Nemanjiće) prisutan i kod onih bratstava „za koja se pouzdano može reći da su vlašskog (stočarskog) porijekla“.⁴³

Na osnovu do sada poznatih podataka o Vranešima, kome rodu je pripadao i Herak Vraneš, teško je precizno odrediti njihovo porijeklo. Izvjesno je da se ova stočarska grupacija kretala širim područjem Potarja, da bi se, tokom druge polovine XV vijeka teritorijalizovala u oblasti Zatarja. Žarko Šćepanović smatra da je stočarsko stanovništvo (vlasi), posljednjih decenija XIV i prvih decenija XV vijeka, objedinjeno čvrstom organizacijom preplavilo zapustjelo područje Potarja i srednjeg Polimlja, i to u nekoliko selidbenih valova. Oni su se doselili iz zetsko-hercegovačkih brda i naseli djelove Zatarja, Potarja i srednjeg Polimlja, gdje su zatekli i malobrojno starinsko stanovništvo, da bi se na tom području teritorijalizovali ili, pak, da bi nastavili kretanje prema sjeveru.⁴⁴ „Vlasi“ Vraneši teritorijalizovali su se na području Zatarja, odnosno u porečju rijeke Ljuboviđe, dok su

Nemanjića (na str. 13), ali nijedne riječi ne kaže o Kraljevini Duklji, o bjelopoljskom kraju u to vrijeme (Recimo, o bici koja je opisana u *Ljetopisu popa Dukljanina*, koja se odigrala između Rašana i Dukljana, vjerovatno u predjelu današnjeg Zatona, u kojoj je raška vojska bila poražena, itd.)! Radoslav Rotković: *Ilustrovana istorija crnogorskog naroda*, I, Podgorica 2003, 85; isti, *Kraljevina Vojislavljevića, XI-XII vijeka*, Podgorica 1999, 109.

⁴³ Ž. Šćepanović: *Srednje Polimlje i Potarje*, 66.

⁴⁴ Žarko Šćepanović: „Plemenska organizacija na području Potarja i Zatarja“, *Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji*, zbornik, CANU, Titograd, 1981, str. 342, 343, 344; Isto: Ž. Šćepanović: *Srednje Polimlje i Potarje*, str. 70, 71.

područje nekadašnje župe Brskovo naselili „vlasi“ Nikšići. Na tom području uspostavljaju čvrstu saradnju sa Osmanlijama, što im je omogućilo dobijanje povlastica ili zadržavanje postojećih.

Herak Vraneš se, kao što smo naveli, prvi put pominje u dubrovačkim arhivima marta 1470. U *Poimeničnom popisu sandžaka - vilajeta Hercegovina*, u nahiji Ljuboviđa, upisan je „džemat Đurđa, sina Heraka“.⁴⁵ Te iste (1477) godine pominje se da je Herak izgubio posjede – Popovo Polje i Trebinje, koje je godinu ranije bio dobio na upravu.

Bogumil Hrabak kaže da Herak Vraneš „nije spadao u vlastelu ranije države, čak nema vesti da je bio pripadnik porodice koja bi u nekoj uglednoj vlaškoj skupini izbacivala rukovodeće ljude... biće da je rodom vlah iz dublje Hercegovine, pošto se Vraneši kao rod ne javljaju bliže Dubrovniku“. Hrabak dodaje da je ime Herak „tipično vlaško“.⁴⁶

Da Herak Vraneš i pleme Vraneši vode porijeklo iz istočne Hercegovine ukazuje nam, posredno, i Božidar Šekularac. Naime, Šekularac za vraneškog kneza Miliku, koji je u *Katastiku manastira Dobrilovine* upisan u Bijelom Potoku, u Vranešu, kaže da je „rodonačelnik bratstva Milikića, iz kojeg potiče Pava, po kojoj je i jedan dio Vraneša dobio ime – Pavino Polje“ i zaključuje: „Pošto se u *Katastiku* prozivaju kao Knežići a titulišu se i sami kao knezovi – Milika i Stjepan iz Bijelog Potoka u Vranešu, skoro sigurno se može reći da su oni potomci slavnog pretka Heraka (Vraneša)“. Šekularac takođe kaže da „kao što je župa Tarski Nikšići dobila ime prema novodoseljenim Nikšićima, tako i Vraneška župa dobija ime po imenu roda Vraneši“.⁴⁷

⁴⁵ Ahmed Aličić: *Poimenični popis sandžaka - vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut, Sarajevo 1985, 52.

⁴⁶ B. Hrabak: *Herak Vraneš*, 60, 61.

⁴⁷ Božidar Šekularac: *Dobrilovina i dobrilovinski Katastik*, Mojkovac, 1988. str. 38, 39.

Šekularac navodi da su hrišćani Drobunjaci „prije“ 1390. godine porazili „hrabro pastirsko pleme“ Kriče, starosjedioce u Jezerima i prognali ih sa tog prostora.⁴⁸ Kriči su se iz predjela Drobnjaka raseli u oblast Potarja, gdje i danas postoje brojni toponimi, koji svjedoče o ovom starom poromanjenom ilirskom plemenu, ogranku Mataruga.⁴⁹ Vjerovatno je da se, upravo u to vrijeme, krajem XIV vijeka, jedan dio plemena Drobnjaka, idući za Kričima, iselio iz te oblasti i naselio predio današnje Vraneške doline, teritorijalizuje se i dobija novi naziv (po njihovom rodonačelniku, knezu Heraku Vranešu) – Vraneši.

Kod pripadnika bratstva Milikića/Konjevića iz Vraneša opšte je poznato i rasprostranjeno uvjerenje da su se na to područje doselili iz mjesta Pošćenja, iz Drobnjaka (koje je nekada pripadalo istočnoj Hercegovini – prim. V. K.), najvjerovatnije krajem XIV ili početkom XV vijeka.⁵⁰

S tim u vezi, teze istoričara Bogumila Hrabaka o porijeklu Heraka Vraneša (da je iz „dublje Hercegovine“) podudaraju se sa stavom Božidara Šekularca o porijeklu vraneškog kneza Milike (da je potomak Heraka Vraneša) i bratstva Milikića/Konjevića – da su se njihovi preci doselili iz Drobnjaka (koji je nekada pripadao Hercegovini). Sa ovim se podudara i već citirani stav Žarka Šćepanovića da su se Vraneši u oblast srednjeg Polimlja doselili iz hercegovačkih brda.

Područje srednjeg Polimlja (kome pripada Vraneška dolina) i Potarja vjekovima je bilo svojevrsni otpusni ventil viška stanovništva sa područja Crnogorskih brda i istočne Hercegovine. Jer, u pojedinim istorijskim periodima, zbog sticaja raznoraznih

⁴⁸ B. Šekularac: isto, 43.

⁴⁹ Risto Kovijanić: *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV–XVI vijek)*, knj. II, Titograd, 1974, str. 181.

⁵⁰ U bratstvu Milikića (Konjevića) postoji predanje da su se njihovi preci iz Drobnjaka raselili „odmah poslije Kosovske bitke“.

okolnosti (ratnih pohoda, gladi, bolesti itd), dolazilo je do masovnih migracija stanovništva – odlaska postojećeg prema sjeveru i(li) istoku, i stacioniranja novopridošlih stočarskih grupacija sa istoka ili juga.

Potomci Herakovi

Uspostavljanje bliskih odnosa sa novom, osmanlijskom vlašću, kao i islamiziranje jednog njegovog sina (Ibrahima), Heraku Vranešu je, sasvim izvjesno, omogućilo sticanje značajnih privilegija. Kako što smo ranije naveli, Herak je bio knez u nahiji Ljuboviđa, a dobijao je na upravu i Popovo i Trebinje.

Žarko Šćepanović kao Herakove sinove navodi Đurđa i Ibrahima,⁵¹ dok Bogumil Hrabak samo kaže da je „jedan sin Heraka Vraneša - Ibrahim primio islam“.⁵²

Hazim Šabanović navodi podatak da su od Ibrahimova sina, Skendera (unuka Heraka Vraneša), koji je u popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1477. godine upisan na čelu jednog džemata „vlaha“ u nahiji Ljuboviđa, koja je tada pripadala kadiluku Prijepolje, nastala poznata hercegovačka begovska porodica *Ljubovići*,⁵³ opjevana i u narodnim pjesmama.

Jevto Dedijer kaže da muslimanska porodica Ljubovići, „po predanju“, vodi porijeklo „od nekog Ljuba dvorjanina Hercega Stjepana“.⁵⁴

⁵¹ Ž. Šćepanović: *Srednje Polimlje i Potarje*, 69.

⁵² Bogumil Hrabak: „Herak Vraneš“, *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1955, 59.

⁵³ H. Šabanović: *Bosanski pašaluk*, 166.

⁵⁴ J. Dedijer: *Hercegovina, antropološka studija*, Naselja VI, Beograd 1909, 271.

Ejup Mušović takođe navodi da je jedan Herakov sin, Ljubo, primio islam. Po prijemu islama, dobio je ime Ibrahim. Školovao se u Carigradu, stekao veliko povjerenje i postao carski kancelar (sklav, dragoman). U posredovanju između sultana i Dubrovnika potpisivao se kao Ibrahim-beg i češće kao Ibrahim-paša Vranešević. Poznat je i po tome što je u Prijepolju sagradio džamiju, koja se po njemu zove Ibrahim-pašina džamija. Ibrahim-paša je imao dva sina: Skendera i Ahmeda. Skender je, a zatim i njegovi potomci, uzeo prezime po prvobitnom imenu oca Ljuba (Ibrahima). Njegovi potomci su poznato muslimansko bratstvo Ljubovići, ovjekovječeno i u narodnim pjesmama:

„Trista begah na Hercegovini,
Al kad dođe beže Ljuboviću
Tu ne bješe bega nijednoga“.

Ejup Mušović navodi da Mušovići, Hasanbegovići i Dautovići takođe vode porijeklo od Heraka Vraneša.⁵⁵

Žarko Šćepanović smatra da su „Ljubovići, najvjerojatnije, dobili prezime po nahiji Ljuboviđa - odakle ovo glasovito muslimansko bratstvo potiče“, a ne po Ljubu, kako se navodno zvao islamizirani sin Heraka Vraneša prije nego je primio islam.⁵⁶ Broj Herakovih sinova povećavaće se iz godine u godinu, po potrebi autora – sve do pet, koliko se u monografiji pavinopoljskih škola navodi da ih je imao.⁵⁷

Vukoman Šalipurović navodi da je islamizirani Herakov sin, Ibrahim, dobio spahiluk u Poblaću (u okolini Mileševa). „Na islam prelazi i Alija Krička, pa dijeli nahiju Kričak sa svojim rođakom, ako ne i bratom Branislavom Kričkom. Čak i najmlađi sin doskorašnjeg vladara hercega Stjepana, Stjepan prelazi na

⁵⁵ Ejup Mušović: „Prvi crnogorski muslimani“, *Almanah*, br. 3-4, Podgorica, 1998, str. 7.

⁵⁶ Ž. Šćepanović: isto, 69.

⁵⁷ R. Medojević: *Pavino Polje i njegove škole*, 683.

islam i uzima ime Ahmed, ženi se sultanovom kćerkom i postaje veliki vezir“.⁵⁸

Ćiro Truhelka navodi da se islamizirani sin Herakov, „sklav Ibrahim“, u dubrovačkim arhivima prvi put pominje 5. maja 1485. godine, kada je, kako se navodi, donio pismo Porte u Dubrovnik. Truhelka pominje i Vuka Vraneša, koji je 1475. godine, kao poklisar Hamzabegovog nasljednika, vojvode Sinanbega, iz Popova došao u Dubrovnik.⁵⁹ Deceniju kasnije, Vuk Vraneš, za kojeg nije precizno utvrđeno da li se radi o sinu ili sinovcu Herakovu (vjerovatnije sinovcu), će se, po dubrovačkoj vijesti od 2. VII 1485. godine, javiti kao glasnik Ibrahima Vraneša, islamiziranog sina Heraka Vraneša.⁶⁰

Drugi Herakov sin, knez Đurđe (u zapisu „blagočestivi gospodar knez“) ne samo da obnavlja već i proširuje manastir Zastup, kod Bijelog Polja, iako je tako proširivanje crkava i manastira bilo zabranjeno zakonskim propisima i izričitim naredbama Porte. U jednom zapisu sa mineja manastira Zastup, iz 1537. godine, koji je ostavio jeromonah Nikifor, navodi se da su „povoljni uslovi za prepisivački rad u manastiru, zahvaljujući blagočestivom gospodaru knezu Đurđu...“⁶¹

⁵⁸ Vukoman Šalipurović: *Mileševska štamparija*, 1972, str. 17.

⁵⁹ Ćiro Truhelka: *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*, str. 212, 216.

⁶⁰ Nedim Filipović: *Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini*, str. 152.

⁶¹ Ž. Šćepanović: isto, str. 347, 348. Ovaj podatak da je knez Đurđe obnovio manastir Zastup, negiraju sve češće tvrdnje, koje se javljaju u novije vrijeme, da je knez Herak Vraneš bogumil, doseljenik iz Bosne. Bogumili su hrišćanska sekta, koja je doživjela pogrom od Nemanjića. Oni nijesu imali svoje crkve, već su svoje obrede upražnjavali pod vedrim nebom. Činjenica da je Herakov sin, knez Đurđe obnovio manastir Zastup jasno ukazuje na to da Heraci (Vraneš i njegov sin Đurđe) nijesu bili bogumili.

Jesu li njeguški Petrovići potomci Heraka Vraneša?

Jedan od brojnih falsifikata u vezi sa Herakom Vranešom jeste i taj da crnogorska dinastija Petrović, navodno, vodi porijeklo iz Vraneša, od Heraka Vraneša.⁶² O tome da su Petrovići navodno „potomci Heraka Vraneša“ kazuje i Ljubomir Joksimović,⁶³ zatim, Petko Bošković,⁶⁴ kao i Ejup Mušović.⁶⁵ Autori se pritom pozivaju na navodno pisanje Konstantina Jirečeka u *Istoriji Srba*.

Međutim, „problem“ je u tome što poznati češki historičar Konstantin Jireček *nigdje* u svojoj dvotomnoj *Istoriji Srba*⁶⁶ i ne pominje termine *Vraneši* (pleme), *Vraneška dolina*, *Herak Vraneš* i sl. Samo na jednom mjestu pominje Herakoviće (i to u knj. I, na str. 75), gdje kaže da „crnogorska kraljevska porodica spada u pleme Njeguši, u bratstvo Herakoviće, po kojima se zove jedno od deset sela u Njegušima, a čini porodicu (kuću) Petrovića“. Ista rečenica ponavlja se i u Jirečekovoj *Istoriji Srba*, knj. II, na strani 43. Ništa više!

⁶² Tekst Đordija Joksimovića u monografiji *Pavino Polje i njegove škole*, na str. 62, u kojem izmišlja i pet sinova Heraka Vraneša.

⁶³ Lj. Joksimović: *Vraneška kolijevka - bratstvo Joksimovića iz Vraneša*, vidi rodoslovne tabele.

⁶⁴ P. Bošković: *Za ponos i pamćenje*, Bijelo Polje 2002, 30; isto, P. Bošković: *Vraneška dolina i njen antropogeografski značaj*, CANU, Podgorica, 2014, str. 255. Navedena Boškovićeva knjiga o Vraneškoj dolini obiluje brojnim proizvoljnostima i konsturkcijama, što je, inače, karakteristika pisanja mnogih hroničara i historičara bjelopoljskog kraja.

⁶⁵ E. Mušović: *Muslimani Crne Gore od pada Zete 1499*, 37.

⁶⁶ K. Jireček: *Istorija Srba*, I, II, (prevod i dopuna – Jovan Radonić), Slovo ljubje, Beograd 1978.

Iscrpne podatke o porijeklu bratstva Petrović-Njegoš, naučno fundirane, možemo naći u knjizi Rista Kovijanića *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima I i II*. Kovijanić navodi podatak da se u kotorskim arhivima predak Petrovića, Đurđe (Đurađ) Bogutov(ić), sa svojim sinovima Vukcem, Radinom, Herakom, Pribilom i Ostojom pominje 1. marta 1399. godine u Drobnojaci.⁶⁷ Prije toga su, kaže, živjeli u Bosni, po nekim predanjima u okolini Travnika. Kovijanić dalje kaže da su od Heraka, Đurđeva sina, nastali Herakovići, preci Petrovića, te da se (Herak) pominje 1441. godine u kotorskim arhivima, kao stanovnik Njeguša.⁶⁸

Vojislav Miljanić smatra da su o doseljavanju svojih predaka iz Bosne znali vjerovatno svi Petrovići, što se, po njemu, vidi iz pisma Petra II Petrovića-Njegoša Osman-paši Skopljaku iz 1847. godine, u kojem piše: „Kada je Bajazit (Ilderim nazvani) Bosnu pokorio, i kada su divlje orde azijske naše maleno no junačko carstvo razrušile, onda su moji preci i jošte neke odabrane familije, koje nijesu tu poginule od Turaka, ostavile svoje otečestvo i u ovijem gorama utekli“. Miljanić navodi podatak da su Petrovići, kada su krajem XIV vijeka došli u Muževice, pod planinu Njegoš, slavili drobnjačku (plemensku) slavu Đurđevdan, a prisluživali Savindan. „Vjerovatno su napustili Muževice i planinu Njegoš 1465. godine, na što su bili prisiljeni padom Onogošta s okolinom pod tursku vlast“, kaže Miljanić.⁶⁹

⁶⁷ R. Kovijanić: *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima*, (XIV-XVI vijek), knj. I, Istorijski institut SR Crne Gore, Cetinje 1963, 44.

⁶⁸ Isto, 46.

⁶⁹ V. Miljanić: „Ka rasvjetljavanju nekih detalja iz života predaka Petrović-Njegoš za vrijeme boravka ispod planine Njegoš“, *Istorijski zapisi*, 3-4, Titograd 1989, 23.

Zaključak

Herak Vraneš je nesumnjivo rodonačelnik plemena Vraneši, po kome je i cio kraj dobio naziv Vraneš (Vraneška dolina). Živio je u drugoj polovini XIV i početkom XV vijeka. Turske nahije Vraneš i Ljuboviđa nastale su cijepanjem teritorije sred-njevjekovne župe Ljuboviđa.

Herak Vraneš se prvi put pominje u dubrovačkim pisanim izvorima 12. marta 1470. godine. Odmah po uspostavljanju osmanske vlasti u Hercegovini, knez Herak postao je lojalni saradnik Osmanlija i uključen u timarski sistem. Uspostavljanje bliskih odnosa sa novom, osmanlijskom vlašću, kao i islamiziranje jednog njegovog sina (Ibrahima), Heraku Vranešu je, sasvim izvjesno, omogućilo sticanje značajnih privilegija. Herak je bio knez u nahiji Ljuboviđi, a dobijao je, u dva navra-ta, na upravu Popovo Polje i Trebinje. Dubrovački dokumenti bilježe da je Herak Vraneš, u pogledu dostojanstva, priman u Dubrovniku „kao da je u pitanju sandžak-beg“. O tome najbolje svjedoči i činjenica da su mu Dubrovčani, prilikom posjete, slali u susret dva poklisara, što je činjeno i u slučajevima kada dolazi hercegovački namjesnik (sandžak beg).

U prvom popisu Hercegovačkog sandžaka, 1477. godine, u čijem sastavu je bila i nahija Ljuboviđa, Herak Vraneš je upisan kao knez. Pod njegovim starješinstvom nalazilo se sedam katu-na, odnosno 220 kuća i 28 neoženjenih.

Neki istoričari i lokalni hroničari domišljaju i izmišljaju, pa porijeklo Heraka Vraneša vezuju za Nemanjiće. Na osnovu rel-evantnih podataka o Vranešima, kome rodu je pripadao i Herak Vraneš, sasvim pouzано možemo ustvrditi da su takve priče (o nemanjićkom porijeklu Heraka) potpuno izmišljene i stupidne.

Posljednjih decenija XIV i prvih decenija XV vijeka, „vlasi“ iz zetsko-hercegovačkih brda preplavili su zapustjelo područje Potarja i srednjeg Polimlja, i to u nekoliko selidbenih valova. Žar-ko Šćepanović smatra da su se u prvoj polovini XV vijeka „vlasi“ Vraneši, kome rodu je pripadao i Herak Vraneš, teritorijalizovali

na području Zatarja, odnosno u porečju rijeke Ljuboviđe, dok su područje nekadašnje župe Brskovo naselili „vlasi“ Nikšići. Na tom području uspostavili su čvrstu saradnju sa Osmanlijama, što im je omogućilo dobijanje povlastica ili zadržavanje postojećih.

Bogumil Hrabak smatra da je Herak Vraneš „rodom vlah iz dublje Hercegovine“, što indirektno ukazuje i Božidar Šekularac. Šekularac, naime, smatra da je vraneški knez Milika, rodonačelnik Milikića/Konjevića potomak kneza Heraka Vraneša, dok se u bratstvu Milikića/Konjevića njeguje predanje da su porijeklom iz Drobnjaka (koji je nekada pripadao Hercegovini). Šekularac navodi da su hrišćani Drobnjaci „prije“ 1390. godine porazili „hrabro pastirsko pleme“ Kriče, starosjedioce u Jezerima, i prognali ih sa tog prostora. Kriči su se, iz predjela Drobnjaka, raseli u oblast Potarja. Vjerovatno je da se, upravo u to vrijeme, krajem XIV ili početkom XV vijeka, jedan dio plemena Drobnjaka, idući za Kričima, iselio iz te oblasti i naselio predio današnje Vraneške doline, teritorijalizovao se i dobio novi naziv – Vraneši (po njihovom rodonačelniku, knezu Heraku Vranešu). To je u saglasju sa stavom historičara Žarka Šćepanovića, o vremenu doseljavanja stočara („vlaha“) Vraneša i Nikšića. Sa prethodno navedenim podudara se i uvjerenje Milikića/Konjevića iz Vraneša da su njihovi preci na to područje doselili najvjerovatnije krajem XIV ili početkom XV vijeka (po predanju, doselili su se „odmah poslije Kosovskog boja“), iz Drobnjaka, iz sela Pošćenja.

Područje srednjeg Polimlja (kome pripada Vraneška dolina) i Potarja vjekovima je bilo svojevrsni „otpusni ventil“ viška stanovništva sa područja crnogorskih brda i istočne Hercegovine. Često je dolazilo do masovnih migracija stanovništva – odlaska postojećeg prema sjeveru i(li) istoku i stacioniranja novopridošlih stočarskih grupacija sa istoka ili juga.

O potomcima Heraka Vraneša takođe su prisutne brojne konstrukcije i kontroveze: od broja Herakovih sinova, broja njegovih islamiziranih sinova, do toga da su, navodno, njeguški Petrovići potomci Heraka Vraneša.

Žarko Šćepanović kao Herakove sinove navodi Đurđa (Đurđe) i Ibrahima, dok Bogumil Hrabak samo kaže da je „jedan sin Heraka Vraneša - Ibrahim primio islam“.

Sasvim je sigurno da je Herakov sin, Ibrahim, prvi islamizirani mještanin (što potvrđuju podaci iz popisa Hercegovačkog sandžaka iz 1477. godine), i jedan od prvih značajnijih konvertita na području današnje Crne Gore. Hazim Šabanović navodi podatak da su od Ibrahimova sina, Skendera (unuka Heraka Vraneša), koji je u popisu iz 1477. godine upisan na čelu jednog džemata „vlaha“ u nahiji Ljuboviđa, koja je tada pripadala kadiluku Prijepolje, nastala poznata hercegovačka begovska porodica *Ljubovići*, opjevana i u narodnim pjesmama.

Jevto Dedijer kaže da muslimanska porodica Ljubovići, „po predanju“, vodi porijeklo „od nekog Ljuba dvorjanina Hercega Stjepana“.

Ejup Mušović takođe navodi da je jedan Herakov sin, Ljubo, primio islam. Po primanju islama, dobio je ime Ibrahim. Školovao se u Carigradu, stekao veliko povjerenje i postao carski kancelar (sklav, dragoman). U posredovanju između sultana i Dubrovnika potpisivao se kao Ibrahim-beg i češće kao Ibrahim-paša Vranešević. Poznat je i po tome što je u Prijepolju sagradio džamiju, koja se po njemu zove Ibrahim-pašina džamija. Ibrahim-paša je imao dva sina: Skendera i Ahmeda. Skender je, a zatim i njegovi potomci, uzeo prezime po prvobitnom imenu oca Ljuba (Ibrahima), i njegovi potomci su poznato muslimansko bratstvo Ljubovići, ovjekovječeno i u narodnim pjesmama. Ejup Mušović navodi da Mušovići, Hasanbegovići i Dautovići takođe vode porijeklo od Heraka Vraneša.

Žarko Šćepanović smatra da su „Ljubovići, najvjerojatnije, dobili prezime po nahiji Ljuboviđa - odakle ovo glasovito muslimansko bratstvo potiče“, a ne po Ljubu, kako se navodno zvao islamizirani sin Heraka Vraneša prije nego što je primio islam. Broj Herakovih sinova povećavaće se iz godine u godinu, po potrebi autora – sve do pet, koliko se u monografiji pavinopoljskih škola navodi da ih je imao.

Ćiro Truhelka pominje i Vuka Vraneša, koji je 1475. godine, kao poklisar Hercegovačkog namjesnika, vojvode Sinanbega, iz Popova došao u Dubrovnik. Deceniju kasnije, Vuk Vraneš, za kojeg nije precizno utvrđeno da li se radi o sinu ili sinovcu Herakovu (vjerovatnije sinovcu), javiće se kao glasnik Ibrahima Vraneša, islamiziranog sina Heraka Vraneša.

Drugi Herakov sin, knez Đurđe, poznat je crkveni zadužbinar, obnavlja i proširuje manastir Zastup, kod Bijelog Polja, čime se negira tvrdnja pojedinih historičara, u novije vrijeme, da je Herak Vraneš porijeklom bogumil.

Još jedan od falsifikata i konstrukcija u vezi sa Herakom Vranešom je da crnogorska dinastija Petrović vodi porijeklo od Heraka Vraneša. To je u potpunoj suprotnosti sa relevantnim podacima koje je o Petrovićima, iz kotorskog arhiva, sakupio i priredio Risto Kovijanić. Po tim podacima jasno je da predak crnogorske dinastije Petrović, „Herak Đurđa Bogutova“, nema nikakve veze sa Herakom Vranešom iz nahije Ljuboviđe!

Literatura:

- Aličić, Ahmed: *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1985.
- Bošković, Petko: *Vraneška dolina i njen antropogeografski značaj*, CANU, Podgorica, 2014.
- Bošković, Petko: *Za ponos i pamćenje*, Bijelo Polje, 2002.
- Dedijer, Jevto: „Hercegovina“, *Srpski etnografski zbornik*, XII, Naselja, Beograd, 1909.
- Ćorović, Vladimir: *Istorija Srba I–IV*, reprint izdanje, Svetigora /Oktoih/ Jumediamont, Podgorica, 2009.
- Đurđev, Branislav: „Značajan podatak o vlasima u popisu krajišta Isa-bega Isakovića iz 1455. godine“, *Godišnjak Društva historičara Bosne i Hercegovine*, godina XV, 1964.
- Đurđev, Branislav: *O knezovima pod turskom upravom*, IČ, SANU, Beograd 1949.

- Đurđev, Branislav: *Postanak i razvitak brdskih, crnogorskih i hercegovačkih plemena*, CANU, Titograd, 1984.
- Elezović, Gliša: *Turski spomenici*, knj.1, sv. 1, 1348-1520, SKA, Beograd, 1940.
- Filipović, Nedim: „Vlasi i uspostava timarskog sistema u Hercegovini“, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, knj. 10. ANU BiH, Sarajevo 1974.
- Hrabak, Bogumil: „Hercegovački dukatnici“, *Istorijski zapisi*, 1-2, Cetinje, 1957.
- Hrabak, Bogumil: „Herak Vraneš“, *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine*“, Sarajevo, 1955.
- *Istorija Pljevalja*, grupa autora, Pljevlja 2009.
- *Istorijski leksikon Crne Gore*, Daily Press - Vijesti, Podgorica 2006.
- Jireček, Konstantin: *Istorija Srba*, I, II, (prevod i dopuna – Jovan Radonić), Slovo ljubje, Beograd 1978.
- Joksimović, Lj.: *Vrneška kolijevka – bratstvo Joksimovića iz Vraneša*, Pegaz, Bijelo Polje, 2004.
- Konjević, Veselin: *Vraneška legenda, predanje o Pavi između istorije i legende*, Matica crnogorska, Bijelo Polje, 2010.
- Kovijanić, Risto: *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV-XVI vijek)*, knj. II, Titograd, 1974.
- Kovijanić, Risto: *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima*, (XIV-XVI vijek), knj. I, Istorijski institut SR Crne Gore, Cetinje, 1963.
- Medojević, Rajko: *Pavino Polje i njegove škole*, Bijelo Polje 2005.
- Medojević, Jovo: *Muslimani u bjelopoljskom kraju 1477-2002*, „Almanah“, Podgorica, 2003.
- Miljanić, Vukota: „Ka rasvjetljavanju nekih detalja iz života predaka Petrović – Njegoš za vrijeme boravka ispod planine Njegoš“, *Istorijski zapisi*, 3-4, Titograd 1989.
- Mušović, Ejup: „Islamizacija u Novopazarskom sandžaku“, *Istorijski zapisi*, 3-4, Istorijski institut SR CR, Titograd 1981.
- Mušović, Ejup: *Muslimani Crne Gore od pada Zete (1499)*, Muzej „Ras“, Novi Pazar, 1997.
- Mušović, Ejup: „Prvi crnogorski muslimani“, *Almanah*, br. 3-4, Podgorica, 1998

-
- Pejatović, Tanasije: *Srednje Polimlje i Potarje*, reprint izdanje, Pljevlja, 1986.
 - Peledija, Enes – Zlatar, Behija: *Pljevlja i okolina u prvim stoljećima osmansko-turske vlasti*, Pljevlja, 1988.
 - Popović, Toma: „Spisak hercegovačkih namjesnika u XVI vijeku“, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Orijentalni insittut u Sarajevu, Sarajevo, 1970.
 - Rotković, Radoslav: *Ilustrovana istorija crnogorskog naroda*, I, Podgorica 2003.
 - Rotković, Radoslav: *Kraljevina Vojislavljevića, XI-XII vijeka*, Podgorica 1999.
 - Šabanović, Hazim: „Pitanje turske vlasti u Bosni do pohoda Mehmeda II 1463. g.“, *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine*, godina VII, 1955.
 - Šabanović, Hazim: *Krajište Isa-bega Isakovića, Zbirni katastarski popis iz 1445. godine*, Orijentalni institut Sarajevo, 1964.
 - Šabanović, Hazim: *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Naučno društvo BiH, Sarajevo, 1959.
 - Šalipurović, Vukoman: *Mileševska štamparija*, 1972.
 - Šćepanović, Žarko: *Srednje Polimlje i Potarje*, Srpska akademija nauka i umjetnosti, Beograd, 1978.
 - Šćepanović, Žarko: „Srednjovjekovna sela Jabučno i Palež i granične međe župe Ljuboviđe“, *Istorijski zapisi*, 3-4 knj. XXVII, 1970.
 - Šćepanović, Žarko: „Plemenska organizacija na području Potarja i Zatarja“, *Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji*, zbornik, CANU, Titograd, 1981.
 - Škaljić, Abdulah: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, četvrto izdanje, Svjetlost, Sarajevo.
 - Truhelka, Ćiro: „Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive, Hercegovački krajišnici“, *Glasnik zemaljskog muzeja XXIII*, Sarajevo, 1911.